

Examen VWO

2025

tijdvak 1
vrijdag 9 mei
13.30 - 16.30 uur

Nederlands

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 37 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 69 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Beantwoord de vragen in correct Nederlands.
Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, wordt alleen de eerste zin in de beoordeling meegeteld.

Onderzoek naar de waarde van boosheid

Stel, je bereidt je bij het vak Nederlands voor op het schoolexamen schrijfvaardigheid, waarin je op basis van bronnen een beschouwing zult schrijven over een emotie: boosheid. Deze beschouwing heeft als hoofdvraag: 'In hoeverre is boosheid een goede emotie?'
Je docent Nederlands heeft aangegeven dat je je voor deze voorbereiding in eerste instantie moet baseren op bron 1. Je verdiept je daarom allereerst in bron 1: je neemt de gedachtegang ervan stapsgewijs door en controleert of je de inhoud ervan begrijpt.

Lees bron 1.

- 1p **1** Wat zegt Cherry over het nut van boosheid, gelet op alinea 3?
- A** Boosheid brengt richting in onze discussie over maatschappelijke misstanden.
 - B** Boosheid drukt onze gevoelens over maatschappelijk onrecht uit.
 - C** Boosheid dwingt moreel en maatschappelijk bewustzijn bij ons af.
 - D** Boosheid stimuleert ons om lastige maatschappelijke vraagstukken aan te pakken.

“Ik las onlangs *The Case for Rage* van Myisha Cherry waarin ze gehakt maakt van woedesceptici.” (regels 20-23)

- 2p **2** Vat de argumentatie van Cherry in alinea 3 samen, door in onderstaande zin de ontbrekende delen aan te vullen met telkens één woord. Neem de nummers uit de zin over en zet daarachter het juiste woord.
- Boosheid is ...(1)... , want ze laat zien wat ons persoonlijk ...(2)... en ze leidt mogelijk tot maatschappelijke ...(3)... .

Bron 1 gaat niet alleen in op het nut van boosheid, maar ook op negatieve kenmerken ervan.

- 2p **3** Noem drie algemene negatieve kenmerken van boosheid, gelet op alinea 1 en 2 van bron 1.

In bron 1 komen twee soorten boosheid aan de orde: narcistische en activistische boosheid. Je wilt voor jezelf helder krijgen wat deze twee soorten boosheid inhouden.

Hieronder staan zes situaties waarin boosheid een rol speelt.

- 2p **4** Welke twee situaties hebben vooral betrekking op narcistische boosheid en welke twee vooral op activistische boosheid, gelet op bron 1? Neem *narcistisch* en *activistisch* over en zet daarachter telkens de nummers van de twee juiste uitspraken.

- 1 Een brugklasleerling gaat tekeer tegen zijn ouders omdat hij eerder van een schoolfeest moet thuiskomen dan zijn broer uit vwo 6.
- 2 Een demonstrant ketent zich vast aan de deur van een ministerie tijdens een protest tegen overheidsdiscriminatie.
- 3 Een kantoormedewerker wordt woest van ergernis omdat het maar niet lukt een formulier goed op te slaan op de computer.
- 4 Een minister is boos op zichzelf omdat ze een wet onvoldoende scherp heeft toegelicht in de Tweede Kamer.
- 5 Een vakbonds lid protesteert op het Malieveld in Den Haag luid tegen bezuinigingen op de werkloosheidsuitkeringen.
- 6 Een vrouw is kwaad op een collega omdat hij vervelende opmerkingen maakte over haar 'fletse kledingstijl'.

Je brengt voor jezelf in kaart welke adviezen bron 1 bevat voor een goede omgang met de activistische boosheid van een ander.

- 2p **5** Welke drie adviezen passen het best bij activistische boosheid, gelet op alinea 4 tot en met 7? Noteer de nummers van de juiste adviezen.

- 1 Deins desgewenst terug.
- 2 Laat de ander boos zijn.
- 3 Negeer je ongemakkelijke gevoel.
- 4 Richt je op de aanleiding van de boosheid.
- 5 Spreek de boze ander aan op diens toon.
- 6 Zorg ervoor dat de boze ander rustig wordt.

De opvatting 'boosheid is slecht' is ons "met de paplepel ingegoten" (regels 44-46).

Dit heeft negatieve gevolgen voor onze omgang met boosheid.

- 3p **6** Vat uit alinea 5 tot en met 7 drie van deze negatieve gevolgen samen. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 50 woorden.

De slotzin van bron 1 luidt: "Ik ga dit weekend eens zeewaarts en ga vreselijk kwaad worden op alle dode vlinders." (regels 112-115)

- 1p 7 Welke uitspraak geeft de strekking van deze slotzin het best weer, gelet op bron 1?
- A Boosheid gericht naar anderen uiten lijkt misschien goed, maar is uiteindelijk onberedeneerd en zinloos.
 - B Boosheid moet altijd op misstanden zelf zijn gericht, nooit op de verantwoordelijken voor die misstanden.
 - C Boosheid moet bij voorkeur worden gericht op objecten die hiervan zelf geen last zullen ondervinden.
 - D Boosheid ongericht naar objecten uiten lijkt zinloos, maar kan zeker nuttig en louterend zijn.
- 2p 8 Welke uitspraak geeft de hoofdgedachte van bron 1 het best weer?
- A Als we beter met onze boosheid leren omgaan, zullen we snel veel van onze maatschappelijke problemen kunnen oplossen.
 - B Vanwege onze opvoeding gaan we niet goed met boosheid om, waardoor we de boze ander vaak niet de passende waardering geven.
 - C We gaan op dit moment contraproductief om met boosheid, waardoor het vrijwel onmogelijk is maatschappelijke ongelijkheid op te heffen.
 - D We moeten leren ruimte te geven aan activistische boosheid, zodat de emotionele en morele voordelen ervan kunnen worden benut.

Op basis van bron 1 besluit je het onderscheid tussen narcistische en activistische boosheid in je onderzoek mee te nemen. Je kiest hierbij wel voor neutralere bewoordingen: 'boosheid vanuit individuele motieven' en 'boosheid vanuit maatschappelijke motieven'.

Je stelt drie deelvragen op:

- 1) Waarom wordt boosheid vaak in haar geheel afgewezen?*
- 2) In hoeverre is boosheid vanuit individuele motieven een goede emotie?*
- 3) In hoeverre is boosheid vanuit maatschappelijke motieven een goede emotie?*

Je selecteert twee extra bronnen waarmee je boosheid verder onderzoekt: bron 2 en 3. Je neemt deze bronnen elk afzonderlijk door en vergelijkt de gedachtegangen ervan met die van bron 1. Ook beoordeel je de betrouwbaarheid en bruikbaarheid van de drie bronnen.

Lees bron 2.

In bron 1 en bron 2 wordt een vrijwel identieke reden gegeven als antwoord op deelvraag 1: 'Waarom wordt boosheid vaak in haar geheel afgewezen?'

- 1p **9** Vat deze reden samen.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 15 woorden.

Je wilt deelvraag 2 en 3 beantwoorden aan de hand van bron 2. Je merkt op dat bron 2 anders kijkt naar het onderscheid tussen boosheid vanuit individuele motieven en boosheid vanuit maatschappelijke motieven dan bron 1.

- 3p **10** Typeer dit verschil tussen bron 1 en bron 2.

Neem de nummers uit onderstaande zinnen over en zet daarachter je antwoord. Let op: indien een bron onderscheid maakt tussen de twee soorten boosheid, noem dan bij nummer 1b of 2b *twee oorzaken*.

Bron 1 onderscheidt (1a) (kies uit: *wel/niet*) duidelijk de twee soorten boosheid. Boosheid wordt namelijk veroorzaakt doordat ...(1b)... .

Bron 2 onderscheidt (2a) (kies uit: *wel/niet*) duidelijk de twee soorten boosheid. Boosheid wordt namelijk veroorzaakt doordat ...(2b)... .

Je stelt vast dat bron 1 als informatiebron voor je beschouwing over het algemeen wat betrouwbaarder lijkt dan bron 2.

- 2p **11** Geef hiervoor twee algemene redenen.

Geef geen voorbeelden, laat de vindplaats (de krant of het tijdschrift) van de bronnen buiten beschouwing en geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Lees bron 3.

- 1p **12** Welke typering doet het meest recht aan boosheid volgens bron 3?
Boosheid is vooral

- A** dom.
- B** louterend.
- C** nutteloos.
- D** onbezonnen.
- E** stimulerend.
- F** verstandig.

In bron 3 wordt één onderzoek uitgebreid besproken: dat van Bushman uit 2002. Dit onderzoek heeft een brede wetenschappelijke waarde, gelet op alinea 2 van bron 3.

- 2p **13** Citeer uit alinea 2 twee afzonderlijke zinnen of zinsgedeelten, elk van maximaal tien woorden, waaruit dit blijkt.

Je besluit nu bron 2 en bron 3 inhoudelijk te vergelijken.

In alinea 3 van bron 2 enerzijds en in alinea 2 van bron 3 anderzijds worden twee tegengestelde eigenschappen van boosheid benadrukt door een vergelijking met vuur.

- 2p 14 Leg per bron uit welke eigenschap van boosheid wordt benadrukt met deze vergelijking.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 20 woorden.

Het valt je op dat bron 2 en bron 3 elk een ander antwoord geven op deelvraag 2: 'In hoeverre is boosheid vanuit individuele motieven een goede emotie?'

- 2p 15 Vat per bron het antwoord samen dat wordt gegeven op deelvraag 2. Neem de nummers uit onderstaande zinnen over en zet daarachter je antwoord.

Het uiten van boosheid vanuit individuele motieven is volgens bron 2 (1a) (kies uit: *wel/niet*) goed, want ...(1b)...

Het uiten van boosheid vanuit individuele motieven is volgens bron 3 (2a) (kies uit: *wel/niet*) goed, want ...(2b)...

Je wilt de gedachtegang van de eerdere bronnen in een breder filosofisch perspectief plaatsen. Je brengt daarom bron 4 inhoudelijk in kaart en vergelijkt daarna de gedachtegang ervan met die van de andere bronnen.

Lees bron 4.

De opvattingen over boosheid van Callard geven je een nieuw antwoord op de hoofdvraag: 'In hoeverre is boosheid een goede emotie?'

- 2p 16 Welk antwoord zal Callard op de hoofdvraag geven, gelet op bron 4? Neem de nummers uit onderstaande zinnen over en zet daarachter je antwoord.

Volgens Callard staat boosheid ons enerzijds toe ...(1)...

Anderzijds is boosheid nooit alleen positief, omdat ...(2)...

In onderstaande vier uitspraken wordt Callards waardering van boosheid in bron 4 vergeleken met de waardering van boosheid in bron 1, 2 en 3.

2p 17 Geef per uitspraak aan of deze wel of niet waar is, gelet op deze bronnen. Neem de nummers van de uitspraken over en zet daarachter *wel* of *niet*.

- 1 Callard is negatiever dan bron 1 als het gaat om individuele boosheid.
- 2 Callard is negatiever dan bron 2 als het gaat om boosheid in algemene zin.
- 3 Callard is positiever dan bron 1 als het gaat om maatschappelijke boosheid.
- 4 Callard is positiever dan bron 3 als het gaat om boosheid in algemene zin.

Je besluit de hoofdvraag zo genuanceerd mogelijk te beantwoorden. Daarbij wil je zoveel mogelijk recht doen aan de inhoudelijke overeenstemming tussen je vier bronnen, waarbij je de meer filosofische benadering vanuit bron 4 nadrukkelijk meeneemt.

2p 18 Welke bewering verwoordt het genuanceerde antwoord dan het best? Boosheid kan zeker een goede emotie zijn

- A als deze gericht is tegen maatschappelijk onrecht, maar boosheid is ook onlosmakelijk verbonden met agressie en wraak.
- B als deze het ontstaan van een algehele moraliteit bevordert, maar boosheid kan ook forse gezondheidsproblemen veroorzaken bij jezelf.
- C als deze uitmondt in een individuele loutering, maar boosheid kan ook agressieve gedachten en stress aanwakken.
- D als het uiten ervan tot individuele opluchting leidt, maar boosheid kan ook uitlopen tot het nemen van wraak.

Tekst 1 Taal is een brug in het denken

Lees tekst 1.

In alinea 1 tot en met 3 van tekst 1 wordt zowel een algemeen aanvaarde theorie als een nieuwe theorie over de samenhang tussen taal en denken besproken.

- 2p 19 Geef per theorie de kern ervan weer.
Neem de nummers uit onderstaande tabel over en zet daarachter je antwoord.

theorie	kern
algemeen aanvaarde theorie over taal en denken	1
nieuwe theorie over taal en denken	2

In alinea 6 en 7 wordt mensentaal vergeleken met de communicatie van dieren.

- 2p 20 Vat de twee **overeenkomsten** samen tussen mensentaal en de communicatie van dieren, gelet op alinea 6 en 7.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 30 woorden.
- 2p 21 Vat de twee **verschillen** samen waarin mensentaal zich onderscheidt van de communicatie van dieren, gelet op alinea 8.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 30 woorden.

“wij hebben (...) een brug die deze twee met elkaar verbindt. Die brug heet taal.” (regels 151-153)

- 1p 22 In welke alinea wordt impliciet voor het eerst op deze verbindende functie van taal gewezen?
- A alinea 3
 - B alinea 4
 - C alinea 5
 - D alinea 6

Hieronder volgen zeven uitspraken over de auteur van tekst 1.

- 3p **23** Uit welke vier uitspraken blijkt duidelijk de algemene betrouwbaarheid van deze tekst als informatiebron, gelet op tekst 1?
Noteer de nummers van de juiste uitspraken.

- 1 De auteur geeft aan dat hij eerder over dit onderwerp schreef.
- 2 De auteur heeft zelf geen baat bij publiceren over dit onderzoek.
- 3 De auteur is een deskundige op dit onderzoeksgebied.
- 4 De auteur is enthousiast over het besproken onderzoek.
- 5 De auteur is open over het feit dat hij deze onderzoekers kent.
- 6 De auteur schrijft in een publieksvriendelijke stijl.
- 7 De auteur verwijst enkele malen naar zijn kennis over taalkunde.

Hieronder volgen zes uitspraken over tekst 1.

- 2p **24** Uit welke twee uitspraken blijkt het meest de algemene betrouwbaarheid van deze tekst als informatiebron?
Noteer de nummers van de juiste uitspraken.

- 1 De tekst gaat over een complex taalwetenschappelijk onderwerp.
- 2 De tekst gebruikt een verwijzing naar een wetenschappelijke bron.
- 3 De tekst gebruikt relatief zelden taalwetenschappelijk jargon.
- 4 De tekst is gepubliceerd op de website *Neerlandistiek*.
- 5 De tekst maakt voldoende gebruik van heldere voorbeelden.
- 6 De tekst plaatst kanttekeningen bij bestaande onderzoekstheorieën.

Lees tekstfragment 1.

De vraag in hoeverre mensen via taal de werkelijkheid kunnen kennen, kan vanuit tekstfragment 1 en vanuit alinea 6 van tekst 1 verschillend worden beantwoord.

- 2p **25** Leg het verschil hierin tussen tekst 1 en tekstfragment 1 uit.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 40 woorden.

In tekstfragment 1 wordt het constructionisme getypeerd.

- 2p **26** Vormen de taalopvattingen van Hinzen en Wilschko uit tekst 1 een duidelijk voorbeeld van constructionisme, gelet op tekstfragment 1?
- A** Ja, want zij stellen de gedachte voorop dat taal de werkelijkheid benoemt en categoriseert, net als het constructionisme.
 - B** Ja, want zij stellen de gedachte voorop dat taal en werkelijkheid onlosmakelijk verbonden zijn, net als het constructionisme.
 - C** Nee, want het constructionisme stelt de gedachte voorop dat betekenis door categorisering tot stand komt, en dat doen Hinzen en Wilschko niet.
 - D** Nee, want het constructionisme stelt de gedachte voorop dat betekenis door interactie met anderen tot stand komt, en dat doen Hinzen en Wilschko niet.

Tekst 2 We leven achter een hek. En de rest vindt dat best

Lees tekst 2.

In de inleiding van een tekst kan op verschillende manieren de aandacht van de lezer worden getrokken.

1p 27 Welke manier is in alinea 1 en 2 van tekst 2 vooral gebruikt?

- A een actuele gebeurtenis belichten
- B een afwijkend standpunt innemen
- C een algemene bevinding ondergraven
- D een amicale toonzetting gebruiken
- E een persoonlijke ervaring meedelen
- F een schokkend gegeven presenteren

“Kindervragen zijn nuttig.” (regel 30)

2p 28 Leg uit welk maatschappelijk nut kindervragen hebben, gelet op de strekking van alinea 1 tot en met 4.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 20 woorden.

Volgens alinea 6 en 7 hebben Wengrow en Graeber een nadrukkelijk ander perspectief op de loop van de geschiedenis dan eerdere schrijvers zoals Rousseau, Diamond, Harari, Fukuyama en Pinker.

2p 29 Geef van elk van deze twee perspectieven de kern weer, gelet op alinea 6 en 7.

Neem de nummers uit onderstaande zinnen over en zet daarachter je antwoord.

Volgens eerdere schrijvers verloopt de geschiedenis ...(1)...

Volgens Wengrow en Graeber verloopt de geschiedenis ...(2)...

1p 30 Welke bewering geeft de functie van alinea 8 en 9 samen het best weer? Deze twee alinea's samen

- A bieden tegenargumentatie bij terechte kritiek op *Het begin van alles*.
- B nuanceren individuele perspectieven op de geschiedenis.
- C onderschrijven de belangrijkste minpunten van *Het begin van alles*.
- D relativeren de waarde van verhalen in de geschiedenis.

“Maar het is een noodzakelijk verhaal, een tegenverhaal.”

(regels 112-113)

- 2p 31 Om welke twee redenen is dit tegenverhaal noodzakelijk, gelet op alinea 9 en de gehele tekst?

Neem de nummers uit onderstaande zin over en zet daarachter je antwoord.

Dit tegenverhaal is noodzakelijk, omdat we als mensen de ordening van onze maatschappij meestal als ...(1)... ervaren en omdat we in de huidige tijd ...(2)... .

Hieronder staan vier positieve typeringën die in meer of mindere mate recht doen aan de beoordeling van het boek *Het begin van alles* in de tekst.

- 2p 32 Orden de typeringën, waarbij je begint met de typering die het *meest* recht doet aan de beoordeling in de tekst en je eindigt met de typering die het *minst* recht doet.

Noteer alleen de nummers.

De tekst beoordeelt het boek als

- 1 genuanceerd.
- 2 humoristisch.
- 3 leerzaam.
- 4 verfrissend.

In de tekst worden impliciet adviezen gegeven over hoe we de werkelijkheid anders kunnen leren zien dan we gewend zijn.

- 3p 33 Leid uit de tekst drie van deze adviezen af.

- 2p 34 Welke uitspraak geeft de hoofdgedachte van de tekst het best weer?

Gelet op het boek *Het begin van alles*

- A is het aanzienlijke gebrek aan vrijheid in onze huidige samenleving een logisch gevolg van de complexe manier waarop de mensheid zich heeft ontwikkeld.
- B is het geijkte verhaal over de geschiedenis van de mensheid niet altijd accuraat weergegeven door invloedrijke denkers van de afgelopen eeuwen.
- C leidt het tegenverhaal over de geschiedenis van de mens noodzakelijkerwijs tot de samenleving zoals we die tegenwoordig kennen.
- D verhindert het benadrukken van de onvermijdelijkheid in de menselijke geschiedenis een kritische blik op de inrichting van onze moderne samenleving.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

Lees tekstfragment 2.

Wat hun visies op de geschiedenis betreft, kennen tekst 2 en tekstfragment 2 een duidelijke overeenkomst én een duidelijk verschil.

- 1p 35 Vat de **overeenkomst** tussen de visies samen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 10 woorden.
- 2p 36 Vat het **verschil** tussen de visies samen. Benoem beide kanten van dit verschil.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 30 woorden.

Bekijk afbeelding 1.

Stel, een vormgever overweegt afbeelding 1 als illustratie te gebruiken bij tekst 2.

- 1p 37 Waarbij kan afbeelding 1 vooral als illustratie worden gebruikt?
- A bij de centrale gedachte van *Het begin van alles*
 - B bij de gedachtegang in de slotalinea's van tekst 2
 - C bij de hoofdgedachte van tekst 2
 - D bij het voornaamste thema in het oeuvre van Graeber

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.